

Asia: VN/35729/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihuoltolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Edustan

Muu

Lausunnonantajan lausunto

1 Onko ehdotus kokonaisuudessaan kannatettava?

Ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Vanhusasiavaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka lakisäätötehtävänä on edistää ikääntyneiden ihmisten asemaa ja heidän oikeuksiensa toteutumista.

Vanhusasiavaltuutettu tarkastelee luonnosta hallituksen esitykseksi siitä näkökulmasta, miten ikääntyneet on otettu siinä huomioon.

Suomessa on Tilastokeskuksen mukaan yli 1,3 miljoonaa yli 65-vuotiasta. Heistä 75 vuotta täyttäneitä on noin 670 000 ja yli 90-vuotiaita yli 60 000. Iäkkäiden ihmisten osuus väestöstä on suuri ja kasvaa edelleen. Samaan aikaan Suomi pitkäikäistyy, mikä tarkoittaa, että kaikista iäkkäimpien määrä kasvaa, kun iäkkäät ihmiset elävät yhä pidempään.

Monet ehdotetuista muutoksista koskettavat iäkkäitä ihmisiä, heidän asemaansa ja oikeuksiaan. Iäkkäiden osuus sosiaalihuollon asiakkaina eri palveluissa on merkittävä. Heidän oikeuksiensa toteutumisen kannalta ja koko sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän toimivuuden ja kustannusten kannalta on keskeistä, miten heidän tuen tarpeisiinsa vastataan.

Esityksen tavoitteissa todetaan, että ehdotetut muutokset ohjaisivat toimintaa nykyistä vahvemmin oikea-aikaiseen tuen tarpeiden tunnistamiseen ja niihin vastaamiseen. Samoin painotetaan varhaisen tuen merkitystä. Nämä tavoitteet ovat kannatettavia.

Vanhusasiavaltuutettu ei kuitenkaan kannata esitettyjä uudistuksia, joka sisältävät useita riskejä iäkkäiden sosiaalihuollon asiakkaiden aseman ja oikeusturvan heikkenemiseen. Esityksen mukaan kirjallisia päätöksiä tehtäisiin nykyistä selvästi harvemmista päätöksistä. Samoin asiakastietojen kirjaamista ei edellyttäisi niin laajasti kuin tällä hetkellä. Nämä muutokset heikentävät sosiaalihuollon asiakkaiden oikeusturvaa. Lisäksi asiakasmaksumuutoksilla kustannuksia siirretään nykyistä enemmän hoivaa ja apua tarvitsevien iäkkäiden maksettavaksi.

Vanhusasiavaltuutettu pitää hyvin huolestuttavana ehdotusta, joka heikentää erityisen tuen tarpeessa olevien iäkkäiden asemaa. On välttämätöntä turvata niiden iäkkäiden mahdollisuus sosiaalityöntekijän palveluun, jotka ovat tavanomaista selvästi vaikeammassa tilanteessa (erityisen tuen tarpeessa olevat iäkkäät). Heillä voi olla esimerkiksi samaan aikaan heikentynyt toimintakyky sairauksien tai vammaisuuden vuoksi, toimeentulovaikeuksia sekä päihde- ja mielenterveysongelmia. He ovat yksi jo kaikkein haavoittuvammista iäkkäiden asiakasryhmistä. Heidän on jo nyt hyvin vaikea päästä tarvitsemiinsa palveluihin. Heillä ei usein ole voimavaroja puolustaa oikeuksiaan ja vastuuta heidän asioidensa hoidosta saatetaan pallotella palvelusta toiseen.

Iäkkäiden määrän kasvaessa lisääntyy myös monien vaikeiden ja samanaikaisten ongelmien kanssa elävien ikääntyneiden määrä. Jos palveluiden järjestämisessä ei huomioida heidän tarpeitaan, heidän tilanteensa entisestään heikentyy ja siitä aiheutuu myös kustannuksia palvelujärjestelmälle.

Vanhusasiavaltuutettu korostaa, että ennaltaehkäisevien toimien, kuten neuvonnan sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen, tarve on iäkkäiden keskuudessa suuri. Tähän on esityksessä kiinnitettävä erityistä huomiota (esimerkiksi ehdotuksessa 10 a §).

Sosiaalityön, sosiaaliohjauksen ja hyvinvointia edistävän toiminnan tarpeessa olevat ikääntyneet ovat hauraissa tilanteissa esimerkiksi toimintakykynsä ja taloudellisen tilanteensa suhteen. Pienet tulot, terveyden ja toimintakyvyn heikentymisen myötä kasvavat hoito- ja lääkemenot, asumisen ja elämisen kustannusten nousu ja sosiaaliturvan kiristykset ovat lisänneet ikääntyneiden taloudellista huono-osaisuutta.

Taloudelliset vaikeudet, yksinäisyys ja heikko terveys kasautuvat usein samoille ihmisille. Jatkuvat toimeentulo-ongelmat vaikeuttavat itsestä huolehtimista ja aiheuttavat turvattomuutta. Iäkkäiden ulosotoissa korostuvat sosiaali- ja terveydenhuollon maksut. Iäkkäiden häädöt ovat lisääntyneet, eivätkä iäkkäät läheskään aina tunne sosiaaliturvaa koskevia oikeuksiaan. Sosiaalipalveluiden nopea sähköistyminen ja kasvokkaisten palvelupisteiden vähentäminen ovat lisänneet iäkkäillä tuen ja neuvonnan tarvetta. Etuuksien hakeminen on tullut monelle entistä vaikeammaksi, koska asiointiin ei ole saatavilla riittävästi digitukea ja apua.

Pelkkä ohjaus ja neuvonta harvoin riittävät, vaan niiden rinnalle tarvitaan muita palveluja. Vanhusasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että myös sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta kutsutaan jatkossakin lainsäädännössä palveluiksi.

Hyvinvointialueilla on vahvistettu ikääntyneiden asiakasohjauskeskuksia (usein nimellä seniori-info tai palveluohjaus), jotka tarjoavat neuvontaa ikääntyneille sosiaali- ja terveyspalveluista. Monet ikääntyneet ovat kuitenkin yksittäisen neuvonnan sijaan pitkäkestoisemman ohjauksen ja tuen sekä palveluiden tarpeessa, jolle on monia syitä.

Ikääntyneet jäävät herkästi palvelujärjestelmässä väliinputoajan asemaan, jos he eivät ole arjessa riittävän huonokuntoisia täyttääkseen esimerkiksi kotihoidon kriteerit, mutta tarvitsisivat silti tukea arjessa toimimiseen. Ilmiötä on kuvattu ”pyörivänä kehänä”, jossa sama ikääntynyt asiakas tulee kerta toisensa jälkeen uudelleen asiakasohjauksen arvioitavaksi, koska hänen tuen tarpeisiinsa ei ole pystytty vastaamaan. (Peiponen ym. 2023.) Haasteet ovat yleisiä etenkin ikääntyneiden psykososiaalisiin tuen tarpeisiin vastaamisessa.

Hyvinvointialueilta on tuotu esiin, että jalkautuvaa neuvontaa iäkkäille on tarve vahvistaa ja että iäkkäiden päihde- ja mielenterveysongelmat ovat kasvussa. Esimerkiksi THL:n (2026) tietojen mukaan alkoholin käytön vuoksi päivystyksessä asioineista iäkkäiden suhteellinen määrä on kasvanut. Huolestuttava kehitys on esityksessäkin esiin tuotu huomio, että viime aikoina sosiaalipäivystyksen tehtävämäärät ovat kasvaneet erityisesti ikääntyneiden osalta.

Massiiviset järjestöleikkaukset tulevat vaikuttamaan iäkkäiden toimintakyvyn ja hyvinvoinnin tukemisen kannalta tärkeisiin toimiin, kuten digituen saantiin, vapaaehtoistoimintaan ja etsivään vanhustyöhön. Vanhusasiavaltuutettu on kuullut toistuvasti etsivän työn sekä diakoniatyön toimijoilta huolta iäkkäiden riittämättömästä tuesta, ja järjestöt ovat joutuneet paikkaamaan puuttuvia sosiaalipalveluja.

Iäkkäiden sosiaalihuoltolain mukaisten kotihoidon, sen tukipalveluiden ja ympärivuorokautisen palveluasumisen saatavuus on jatkuvasti heikentynyt. Vanhusasiavaltuutetulle tulleiden yhteydenottojen mukaan jo nyt voi olla niin, että asiakkaalle on ilmoitettu, ettei hän saa palveluja, mutta ei saa tästä kirjallista päätöstä. Tämä vaikeuttaa asiakkaan mahdollisuutta hakea oikaisua eli heikentää hänen oikeusturvansa toteutumista.

Myös kuntouttava päivätoiminta on ainakin osalla hyvinvointialueista vähentynyt, vaikka sillä on olennainen merkitys yksinasuvien muistisairautta sairastavien ikääntyneiden ja omaishoitoperheiden tukena. Vanhusasiavaltuutettu on ehdottanut, että kuntouttava päivätoiminta kirjattaisiin

sosiaalihuoltolakiin hyvinvointialueiden järjestämisvastuulle (Vanhusasiavaltuutetun vuosikertomus 2025).

Kokonaisuudessaan on välttämätöntä, että sosiaalihuollon palveluja uudistettaessa kiinnitetään huomiota erityisesti vaikeimmissa tilanteissa olevien ikääntyneiden asemaan ja heidän oikeuksiensa toteutumiseen. Tämä tarkoittaa, että heille on oltava riittävästi sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen palveluja sekä muita heidän tarvitsemiaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Esityksen kokonaisvaikutukset erityisesti vaikeimmissa tilanteissa olevien ikääntyneiden osalta tulisi arvioida perusteellisemmin.

2 Vastaavatko ehdotukset esityksen tavoitteita?

-

Perustelut tiiviisti esityksen tavoitteista?

-

3 Lausuntopalaute luvusta 1, onko erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta koskeva pykäläesitys 5 a § kannatettava?

-

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Esityksessä ehdotetaan täsmennettäväksi erityisen tuen tarpeessa olevan asiakkaan määritelmää. Ehdotukseen sisältyy nykyisen lain mukainen säännös siitä, että henkilön ei kuitenkaan katsottaisi olevan erityisen tuen tarpeessa silloin, kun tuen tarve liittyy korkeaan ikään siten kuin vanhuspalvelulain 3 §:n 2 kohdassa säädetään.

Esityksessä erityistä tukea henkilön määritelmä muuttuisi nykyisestä määritelmästä. Voimassa olevassa laissa erityistä tukea tarvitsevilla henkilöllä ja asiakkaalla tarkoitetaan henkilöä, "jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalvuuksia kognitiivisen tai psyykkisen vammun tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön tai muun riippuvuuskäyttämisen, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi".

Uudessa pykälässä 5 a § erityistä tukea tarvitsevilla asiakkaalla tarkoitettaisiin henkilöä, "jonka sosiaalihuollon saaminen ja käyttäminen voi ilman erityistä tukea vaarantua psyykkisen, kognitiivisen tai sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteen taikka suojelutarpeen vuoksi". Uudesta määritelmästä poistettaisiin vammasta tai sairaudesta, päihteiden ongelmakäytöstä tai muusta riippuvuuskäyttämisestä ja usean yhtäaikaisen tuen tarpeesta johtuvat syyt.

Nyt ehdotettu pykäläesitys ei ole kannatettava, sillä erityisen tuen tarpeen määritelmä on ikääntyneiden kannalta liian kapea. Se saattaa johtaa siihen, että erityisen tuen tarvetta on jopa aiempaa vaikeampi tunnistaa ja rajaa haavoittuvassa asemassa olevia ikääntyneitä erityisen tuen tarpeen ulkopuolelle. Pykälässä tulisi kuvata mitkä kaikki tekijät aiheuttavat ikääntyneillä erityisen tuen tarvetta. Tutkimustiedon mukaan gerontologisen sosiaalityön asiakkaat ovat erityisen tuen tarpeessa olevia ikääntyneitä, joilla on vaativia, monimutkaisia ja yhteen kietoutuneita ongelmia ja tuen tarpeita. Elämää voivat kuormittaa samaan aikaan esimerkiksi sairaudet, pysyvästi heikentynyt toimintakyky, vakavat toimeentulovaikkeudet, päihde- ja mielenterveysongelmat, tai väkivalta ja kaltoinkohtelu. (Kinni ym. 2023.)

lääkäillä on toisinaan useita tuen tarpeita, jotka edellyttävät asiointia useassa palvelussa: esimerkiksi toimeentulotuki, päihde- ja mielenterveyspalvelut, asumisen ongelmat tai edunvalvonta. Näihin vakaviin tuen tarpeisiin ei vastata terveydenhuollon palveluilla, sosiaaliohjauksella eikä yksittäisellä neuvontatapaamisella, vaan tarvitaan pitkäkestoista ja ammattitaitoista sosiaalityön tukea, joka koordinoi ja yhteensovittaa muita palveluja.

Erityisen tuen tarpeen käsite on ollut hyvä työväline gerontologiselle sosiaalityölle. Se täsmentää sen asiakasryhmää sekä selkiyttää työnjakoa sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen välillä. Vaikka käsitteen on koettu olevan hankalasti tulkittava, on tehty työkaluja, jotka auttavat tunnistamaan erityisen tuen tarpeessa olevan iäkkään ihmisen (esim. Socca 2025, Kortelainen 2026). Erityisen tuen tarpeen tunnistamisen käytäntöjä tulee vahvistaa sen sijaan, että lainsäädännöstä puretaan velvoittavuutta turvata erityisen tuen tarpeessa oleville iäkkäille sosiaalityöntekijän tukea. Olennaista esimerkiksi on, että muissa palveluissa tunnistetaan erityisen tuen tarpeessa oleva iäkäs ihminen ja ohjataan hänet gerontologisen sosiaalityön palveluihin.

4 Lausuntopalaute luvusta 2, onko erillinen hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a § kannatettava?

-

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Lain 2 lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a §. Pykälän tarkoituksena olisi selkeyttää sosiaalihuollon roolia ja tehtäviä hyvinvoinnin edistämässä sekä hyvinvoinnin edistämisen asemaa osana sosiaalihuollon kokonaisuutta.

lääkäiden hyvinvoinnin edistäminen poikkihallinnollisena toimintana on hyvin tarpeellista. On kannatettavaa, että hyvinvoinnin edistämistyön merkitystä korostetaan ja sen toteuttamista selkeytetään myös sosiaalihuollossa.

Lakiehdotuksessa mainitaan, että erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten neuvontaan ja ohjaukseen. Myös tarve iäkkäiden ennaltaehkäiseville palveluille ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimille on erityisen suuri.

Vanhusasiavaltuutettu on toistuvasti tuonut esiin, että hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön tulisi tavoittaa erityisesti iäkkäät, joiden toimintakyky on heikentynyt, jotka ovat pienituloisia, kuuluvat eri vähemmistöihin sekä iäkkäät, jotka asuvat keskustojen ulkopuolella. Heidän tavoittamisensa vähentäisi terveys- ja hyvinvointieroja ja olisi siten erityisen kustannusvaikuttava tapa toteuttaa hyvinvoinnin- ja terveyden edistämistoimia.

Hyvinvointialueuudistuksen yksi keskeinen haaste on ollut se, miten turvataan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistoimien jatkuvuus, kun hyvinvointialueiden ja kuntien velvollisuutena on edistää eri tavoin asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä. Yhteistyön käynnistäminen alueiden ja kuntien sekä järjestöjen kesken on lähtenyt vähitellen liikkeelle, mutta iäkkäiden näkökulmasta tätä toimintaa on aivan liian vähän. Erityisen vaikuttavia ovat toimet, jotka suunnataan toimintakyvyltään jo jonkin verran heikentyneille iäkkäille heidän tilanteensa parantamiseksi.

Vanhusasiavaltuutettu pitää tärkeänä sitä, että hyvinvointialueiden ja kuntien velvollisuuksista ja yhteistyöstä säädettäisiin tarkemmin ja samalla tarkasteltaisiin hyte-kertoimen sisältöä koko elämänsä näkökulmista. Olennaista on myös se, että hyvinvointialueiden rahoitusosuutta hyte-toimiin saataisiin suurennettua nykyisistä 2.2–3.9 prosentin osuuksista budjettivaroista. Rahoitusosuus on tällä hetkellä niin pieni, että se herättää pohtimaan tarvetta jollain tavoin määritellä minimitason.

Iäkkäiden nousujohteisen voima- ja tasapainoharjoittelun on esimerkiksi todettu voivan vähentää kaatumistapaturmia ja iäkkäiden lonkkamurtumia. Jo muutaman lonkkamurtuman hoitokustannuksilla vuodessa voidaan kattaa fysioterapeutin tai liikunnanohjaajan palkkakulut. Samoin muistisairauksien sairastumisriskien vähentämiseen on välttämätöntä suunnata tavoitteellisia näyttöön perustuvia toimia.

Kun Suomessa pitkäikäisyys on yleistynyt nopeasti, on välttämätöntä suunnata hyvinvoinnin- ja terveyden edistämistoimia myös kaikkein iäkkäimpien ulottuville. Tämä vaatii kuntien ja hyvinvointialueiden sekä järjestöjen yhteistyötä. Hyvinvoinnin- ja terveyden edistämisen seuranta tehtäessä on olennaista seurata miten toimet kohdentuvat eri ikäryhmille mukaan lukien kaikkein iäkkäimmät.

Edellä esitettyjen seikkojen perusteella vanhusasiavaltuutettu ehdottaa, että lakitekstiin lisätään, että erityistä huomiota on kiinnitettävä iäkkäiden neuvontaan ja ohjaukseen.

5 Lausuntopalaute luvusta 3 - sosiaalityö ja sosiaaliohjaus: Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Perustelut tiiviisti?

Ehdotuksen mukaan sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta ei enää määriteltäisi erillisiksi palveluiksi, vaan ”asiakastyön perustaksi ja ensisijaiseksi tavaksi vastata palveluiden tarpeisiin”. Esityksen mukaan sosiaalityö ja sosiaaliohjaus eivät olisi enää palvelua, vaan ammatillista asiantuntijatyötä. Esityksen tavoitteena on, että sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen asema sosiaalihuollossa selkiytyy.

On hyvä, että esityksessä on tunnistettu gerontologinen sosiaalityö ja sosiaaliohjaus osana ikääntyneiden ja erityisesti kaikista vaikeimmissa tilanteissa olevien ikääntyneiden toimintakyvyn sekä palvelujen turvaajina. Gerontologisen sosiaalityön kuvaus esityksen taustaluvussa on kuitenkin hyvin niukka, vaikka erityisalasta ja iäkkäiden erityisen tuen tarpeesta on saatavissa viimeaikaista kotimaista tutkimusta (esim. GERIT-hankkeen julkaisut, Rossi ym. 2025, Virokannas ym. 2026). Gerontologisen sosiaalityön ytimessä on kaikista vaikeimmissa tilanteissa olevien ikääntyneiden oikeuksien turvaaminen, ja työ edellyttää vahvaa ammattitaitoa.

Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus ovat palveluja, joilla voidaan lisätä hyvinvointia, puuttua ajoissa vaikeisiin elämäntilanteisiin ja myös vähentää tai viivästyttää hoivan tarpeita. Myös iäkkäät tarvitsevat näitä palveluja. Vanhusasiavaltuutetun huolena on, että jos sosiaalityö ja sosiaaliohjaus eivät enää määrity lakisääteisiksi palveluiksi, on riskinä, ettei niitä enää tarvitsisi käytännössä enää järjestää iäkkäille ihmisille. On myös huomattava, että sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen lisäksi ikääntyneet tarvitsevat riittävät sosiaali- ja terveystyöpalvelut, mukaan lukien päihde- ja mielenterveyspalvelut.

Ehdotuksen mukaan ”muutos vahvistaisi mm. gerontologisen sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen ensisijaista roolia asiakkaiden tuen tarpeisiin” (s.141). Jää epäselväksi, millä perusteella tämä toteutuu, koska esityksessä samalla ehdotetaan muutoksia, jotka heikentävät gerontologisen sosiaalityön roolia esimerkiksi erityisen tuen tarpeessa olevien iäkkäiden palvelutarpeen arvioinnissa ja omatyöntekijyydessä. Esityksen riskinä on se, että muutosten myötä sosiaalityöntekijän tuki on asiakkaalle käytännössä vaikeammin saavutettavaa. Muutokset saattavat heikentää erityisen tuen tarpeessa olevan iäkkään ihmisen asemaa, koska jatkossa hyvinvointialueilla ei olisi enää velvoitetta ohjata näitä iäkkäitä gerontologisen sosiaalityöntekijän palveluihin.

Hyvinvointialueuudistuksen jälkeen on joillakin hyvinvointialueilla aloitettu tai lisätty gerontologisen sosiaalityön palveluja, mutta resurssit ovat usein hyvin pienet. Ikääntyneiden asiakkaiden erityisen tuen tarpeiden tunnistaminen ja gerontologiseen sosiaalityöhön ohjautuminen on osin sattumanvaraista ja riippuu siitä, miten gerontologisen sosiaalityön palvelut on alueella järjestetty.

Väestön ikääntyessä ja pitkäikäistyessä on äärimmäisen tärkeää, ettei romuteta aikaansaattua gerontologisen sosiaalityön orastavaa hyvää kehitystä. Lisäksi tarvitaan nykyistä enemmän sosiaaliohjausta sekä etsivää työtä, jotta tavoitetaan niitä iäkkäitä, joiden tilanteita auttaa neuvonta

ja kevyempi ohjaus. Olennaista on myös moniammatillisen yhteistyön vahvistaminen sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten välillä, jotta ikääntynyt ihminen saa tarvitsemansa palvelut riittävän ajoissa.

6 Lausuntopalaute luvusta 3 - lapsiperhepalvelu: Onko ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta selkeä ja toteutettavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

7 Lausuntopalaute luvusta 3 - Onko ehdotus uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelusta selkeä ja toteutettavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

8 Muu lausuntopalaute lukuun 3?

Lakimuutoksia tehdessä tulisi ottaa huomioon myös iäkkäiden tarve sosiaaliseen kuntoutukseen. Sosiaalisen kuntoutuksen tarve on ikääntyneillä ilmeinen (esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmiin), mutta sitä on liian vähän heidän saatavillaan. On tärkeää, että kehitetään sosiaalista kuntoutusta ikääntyneille ja tuodaan se osaksi ikääntyneiden palveluja. Tähän joillakin hyvinvointialueilla on toimivia malleja.

9 Lausuntopalaute sosiaalihuollon toteuttamisen alkuvaiheessa: neuvonta ja ohjaus, vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuus, yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon ja tuen tarpeen arviointi (luvut 2 ja 4) Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

-

Perustelut tiiviisti?

Ehdotuksessa esitetään luovuttavaksi palvelutarpeen arvioinnista ja sen tilalle tulisi tuen tarpeen arviointi, joka toteutettaisiin mm. neuvonnan, ohjauksen tai henkilökohtaisen keskustelun yhteydessä.

Asiakkaan oikeusturvan toteutumisen kannalta on välttämätöntä, että hän saa jatkossakin kirjallisen päätöksen muutoksenhakuohjeineen palveluita koskien. Toteutettaessa keskusteluita ja neuvontaa, tulee asiakkaalle selvittää hänen oikeutensa. Lisäksi asiakkaalle on tärkeää kertoa hänen mahdollisuuksistaan hakea tarpeelliseksi katsomaansa palvelua sekä saada kirjallinen päätös palvelusta.

Ehdotuksessa esitetään, että sosiaalihuollon asiakkuus alkaa asiakkaan tai muun tahon yhteydenotosta, ilmoituksesta tai hakemuksesta, kun sen perusteella aloitetaan tuen tarpeen arviointi, sosiaalityö, sosiaaliohjaus tai sosiaalipalvelu.

Yhteydenoton tai ilmoituksen perusteella voitaisiin tehdä asiakkaalle puhelinsoitto tai muu yhteydenotto ja kartoittaa ensivaiheen arviona asiakkaan tilannetta ja antaa ohjausta ja neuvontaa. Jos tämän ensiarvion perusteella todettaisiin, ettei tuen tarpeen arvioiminen ole tarpeellista, eikä asiakkaalla ole mahdollisen ohjauksen ja neuvonnan lisäksi muita sosiaalihuollon keinoin vastattavia tuen tarpeita, ei sosiaalihuollon asiakkuus alkaisi.

Vanhusasiavaltuutettu korostaa, että puhelinsoitto ei ole riittävä tapa arvioida iäkkään ihmisen tuen tarvetta. Gerontologisessa sosiaalityössä ja sosiaaliohjauksessa tehdään paljon kotikäyntejä, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan tosiasiallisen toimintakyvyn, asuinympäristön ja tuen tarpeen arvioimiseksi. Mahdollisuus tehdä kotikäyntejä jatkossakin on turvattava.

10 Lausuntopalaute luvusta 4 – asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä? Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

-

Perustelut tiiviisti?

Omatyöntekijän tehtäviä ja omatyöntekijän roolia asiakkaan sosiaalihuollon järjestämisessä ja toteuttamisessa ehdotetaan täsmennettäväksi. Asiakkaalle nimettäisiin omatyöntekijä, jos se on asiakkaan tuen tarpeisiin vastaamiseksi tarpeellista. Kuitenkin erityisen tuen tarpeessa olevalle asiakkaalle tulisi jatkossakin aina laatia asiakassuunnitelma ja nimetä omatyöntekijä, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta tai asiakkaan tuen tarve ole tilapäinen.

Vanhusasiavaltuutettu muistuttaa, että muistisairautta sairastavat voidaan lukea erityisen haavoittuvassa asemassa olevaksi ryhmäksi. Suurin osa edennyttä muistisairautta sairastavista tarvitsee sosiaalihuoltolain mukaisia hoivapalveluita, usein joko kotihoitoa tai ympärivuorokautista palveluasumista. Onkin tärkeä huomioida, että muistisairautta sairastavien kohdalla on tarpeen nimetä omatyöntekijä (joka ei ole yksikössä nimettävä omahoitaja), joka valvoo asiakassuunnitelman toteutumista ja sitä että palvelut vastaavat asiakkaan tarpeisiin (EOAK/6642/2019, EOAK/1128/2022, LVV 2026).

Esityksessä ollaan puuttumassa erityisen tuen tarpeessa olevien aikuisten parissa työskentelevien omatyöntekijöiden ammatillisiin vaatimuksiin. Nykyisen lain mukaan heillä täytyy olla sosiaalityöntekijän pätevyys. Ehdotuksessa tätä vaatimusta ollaan lieventämässä erityisesti iäkkäillä. Vanhusasiavaltuutettu arvioi tämän muutoksen heikentävän kaikkein vaikeimmissa tilanteissa olevien iäkkäiden, joilla on laissa mainittu erityisen tuen tarve, mahdollisuuksia saada tarvitsemaansa tukea ja palveluja.

Esityksen rinnakkaistekstit-osuudesta (s.371) puuttuu nykyistä lakitekstiä, jota ollaan muuttamassa. Tämä puuttuu: ”Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä ja tehtävä on hoidettava virkasuhteessa”.

Vanhusasiavaltuutettu korostaa, että erityisen tuen tarpeessa olevan iäkkään omatyöntekijän on oltava jatkossakin sosiaalityöntekijä. Iäkkään henkilön monien samanaikaisten ja usein pitkittyneiden ongelmien ratkaisemiseen tarvitaan sosiaalityöntekijän ammattitaitoa, joka hallitsee palvelujen yhteensovittamista, oikeudellisia näkökulmia ja vaativaa asiakastyötä.

11 Lausuntopalaute luvusta 4 - erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

12 Muu lausuntopalaute lukuun 4?

-

13 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

Esityksessä ehdotetaan uutta säädöstä sosiaalityöntekijän erityisistä tehtävistä. Säädöksen mukaan sosiaalityöntekijä vastaa asiakastilanteista tai asiakkuuksista, jotka edellyttävät mm. vaativaa ammatillista tai eettistä harkintaa, vaativan monialaisen yhteistyön johtamista tai koordinointia, erityistä oikeudellista osaamista, tutkimuksellisen ja kokemuksellisen tietopohjan tai rakenteellisen näkökulman soveltamista; tai erityistä ammatillista osaamista asiakkaan suojelutarpeen, erityisen vaikean elämäntilanteen tai olosuhteiden taikka asiakkaan tarvitsemien palvelujen laadun tai laajuuden vuoksi.

Esityksessä kuvatut sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät ovat juuri erityisen tuen tarpeessa olevien iäkkäiden kanssa toimimisen kannalta keskeisiä tehtäviä ja osaamisia. Toisaalla esityksessä kuitenkin ollaan ehdottamassa, että erityisen tuen tarpeessa olevien iäkkäiden ihmisten omatyöntekijältä ei vaadittaisi enää sosiaalityöntekijän pätevyyttä.

Lakiehdotusten ristiriitaisuus herättää kysymyksen, miksi on tarpeellista säätää erikseen sosiaalityöntekijän erityisistä tehtävistä ja samalla lieventää erityisen tuen tarpeessa olevien aikuisten omatyöntekijän ammatillisia vaatimuksia? Vanhusasiavaltuutetun vakava huoli on, että syntyy aiempaakin epämääräisempää ja vaikeammin tulkittavissa olevaa lainsäädäntöä, joka ei palvele haavoittuvassa asemassa olevien iäkkäiden eikä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten tarpeita. Tämän sijaan pitäisi vahvistaa nykyistä käytäntöä, jossa sosiaalityö vastaa erityisten tuen tarpeessa olevien iäkkäiden palveluista.

14 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

Lakiin ehdotetaan säännöstä sosiaalihuollosta vastaavasta viranhaltijasta. Hyvinvointialueella olisi oltava sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Tämän tehtävänä olisi vastata sosiaalihuollon toimintakokonaisuuden lainmukaisuudesta, laadusta ja häiriötilanteisiin varautumisesta sekä johtaa ja ohjata sosiaalihuollon sisällöllistä kehittämistä.

Vanhusasiavaltuutettu pitää tarpeellisena, että sosiaalihuollon johtamista vahvistetaan lainsäädännöllä. Johtamisessa on tärkeää ymmärtää sosiaalihuoltolain keskeinen merkitys iäkkäiden palveluiden kokonaisuudessa.

15 Lausuntopalaute sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

Palvelutarpeen arvion kirjaamista koskevaa sääntelyä esitetään kumottavaksi. Voimassa olevan lain mukaan arvioinnin on tullut sisältää muun muassa asiakkaan oman mielipide ja näkemys palvelutarpeestaan sekä asiakkaan arvio omatyöntekijän tarpeesta. Vastaavasti asiakassuunnitelman kirjaamiseen esitettyjen muutosten osalta on riskinä, että asiakkaan omia näkemyksiä ja arvioita tulnaisiin kirjaamaan vähemmän, esimerkiksi hänen näkemyksiään palvelua koskevista tavoitteista tai palvelun toteuttamistavoista.

Vanhusasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, ettei velvoitetta kuulla ikääntyneen ihmisen omaa mielipidettä hänelle tuotettavasta sosiaalihuollon palvelusta ja sen toteuttamistavoista heikennetä. Hänen näkemyksensä tulee kirjata myös asiakastietoihin.

16 Lausuntopalaute asiakasmaksuihin ehdotetuista muutoksista?

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetaan muutoksia. Pitkäaikaisesta ympärivuorokautisesta palveluasumisesta ja pitkäaikaisesta laitoshoidosta sekä jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta perittäviä maksuja korotettaisiin.

Asiakasmaksumuutoksilla kustannuksia siirretään nykyistä enemmän hoivaa ja apua tarvitsevien iäkkäiden maksettavaksi. Kuten esityksessäkin todetaan, ehdotettavien asiakasmaksukorotusten yhdessä jo aiemmin tehtyjen asiakasmaksukorotusten, joidenkin sosiaaliturvaan kohdistuneiden leikkausten ja itselle maksettavaksi jäävien lääkekustannusten kasvun kanssa voidaan arvioida kohdistuvan erityisesti pienituloisten iäkkäiden henkilöiden toimeentuloon.

Jo nyt on tiedossa, että korkeiden asiakasmaksujen vuoksi osa kotihoidon asiakkaista on kieltäytynyt osasta heille myönnettyjä palveluja. Palveluista kieltäytymisestä tai niistä karsimisesta kertoo sekä tutkimus (esim. Tiilikainen & Ristolainen 2025) sekä arjen havainnot. Palveluita myönnetään vain todelliseen tarpeeseen, joten on hyvin ongelmallista, mikäli iäkkäät kokevat, että eivät maksujen vuoksi voi ottaa tarjottua palvelua vastaan. Tämä todennäköisesti lisää kuormitusta muualle kuten terveydenhuoltoon ja omaisille.

Kotihoidon maksujen lisäksi kotona asuessa maksettavaksi tulevat esimerkiksi kotihoidon tukipalveluiden maksut, lääkekustannukset, terveydenhuollon maksut ja näihin liittyvät matkakustannukset. Esityksessä tuodaankin esille kotihoidon maksujen maksurasitus: ” Vuoden 2024 tehdyssä Kerro palvelustasi -kyselyssä asiakkailta kysyttiin rahojen riittävydestä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Vastaajista vain 39 prosenttia koki rahojen riittävän täysin esimerkiksi kotihoidon, siivous- ja ateriapalvelujen, turva- ja kuljetuspalvelujen sekä lääkärikäyntien maksamiseen. ”

Esityksessäkin todetaan, että hyvinvointialueilla on velvollisuus alentaa tai jättää perumatta asiakasmaksuja, mikäli ne uhkaavat asiakkaan toimeentuloa. Hakeminen on kuitenkin usein hankalaa ja vaatii esimerkiksi digitaitoja ja läheisen tukea. Vanhusasiavaltuutettu korostaa, että liian korkeista asiakasmaksuista aiheutuvia ongelmia ei voida pysyvästi ratkaista maksualennuksilla. Maksualennukset edellyttävät myös työvoimaa ja resursseja hyvinvointialueilla.

17 Lausuntopalaute muista säädösmuutosehdotuksista?

-

18 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista?

-

Perustelut tiiviisti?

-

19 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista?

-

Perustelut tiiviisti?

Sosiaalihuoltolaissa esitetään tehtäväksi lukuisia muutoksia. Hallituskauden aikana on tehty mittava määrä muutoksia sosiaali- ja terveydenhuoltoon koskevaan lainsäädäntöön. Näiden monien muutosten aiheuttamat yhteisvaikutukset on vaikeaa tunnistaa ja arvioida, mutta tavanomaista vaikeammassa tilanteissa olevien iäkkäiden ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien kannalta on välttämätöntä tehdä yhteisvaikutusten arviointi osana sosiaalihuoltolain uudistusta.

Sosiaalihuoltolain muuttaminen liittyy nykyisen hallituskauden aikaiseen kokonaisuuteen, jossa julkista taloutta on sopeutettu leikkaamalla sosiaaliturvasta ja sosiaali- ja terveyspalveluista. Samaan aikaan on tehty muutoksia vammaispalvelulakiin, mikä on vaikeuttanut ikääntyneiden vammaisten henkilöiden pääsyä palveluihin. Samoin on tehty päätöksiä laajoista sosiaali- ja terveysalan järjestöjen rahoitusleikkauksista sekä vahvistettu viranomaisasioinnin digitalisaatiota.

Tästä syystä on erityisen tärkeää arvioida, näiden kaikkien muutosten yhteisvaikutuksia sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen, erityisesti kaikista vaikeimmissa tilanteissa olevien ikääntyneiden kohdalla. Vanhusasiavaltuutettu katsoo, että lausuttavana olevassa esityksessä kokonaisarviointia ei ole tehty riittävällä tavalla.

Ehdotuksen sivuilla 171-172 todetaan, että uudistuksen kumulatiiviset yhteisvaikutukset suhteessa jo aiemmin hallituskaudella tehtyihin muutoksiin on tärkeä tunnistaa ja että tällaisen valmistelun edellytykset eivät vielä olleet olemassa muutoksien yksityiskohtien tarkentuessa vasta viime vaiheissa. Vanhusasiavaltuutettu pitää erittäin tärkeänä sitä, että laadittaisiin arviointi yhteisvaikutuksista. Ehdotuksessa todetaankin, että kertautuvat vaikutukset ovat kriittisimpiä pienituloisilla ja muutoin haavoittuvassa asemassa olevilla.

Lausunnossa viitattut lähteet:

LVV 2026. <https://lvv.fi/sosiaali-ja-terveydenhuolto/ymparivuorokautisen-palveluasumisen-jarjestaminen-ja-paatoksenteke>

GERIT-tutkimushankkeen julkaisut. <https://blogs.helsinki.fi/gerit-hanke/julkaisut/>

Kinni R-L. ym. 2023. Gerontologisen sosiaalityön osaamista tarvitaan – tuloksia GERIT-hankkeesta. Gerontologia 2023, 3. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/130628>

Kortelainen R. 2026. Arviointia iäkkäiden asemasta ja hoivapalveluista. Teoksessa: Heikkilä M. ym. Hyvinvointialueuudistuksen arviointia sosiaalihuollon näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Hyvinvointialueuudistuksen arviointia sosiaalihuollon näkökulmasta.

Peiponen J., Tiilikainen E. & Kinni R-L. 2023. Pyörivää kehää ja pallottelua. Tuen tarpeisiin vastaamisen haasteet ikääntyneiden asiakas- ja palveluohjauksessa. Focus Localis 2, 2023. <https://journal.fi/focuslocalis/article/view/122968>

Rossi E., Soukiala T. & Kinni R-L. 2025. Iäkkäiden erityisen tuen tarpeen määrittäminen sosiaalityöntekijöiden ja palveluohjaajien kuvauksissa työstään. Gerontologia 39(2) <https://journal.fi/gerontologia/article/view/155153/105678>

Sosiaalialan osaamiskeskus Socca. 2025. <https://socca.fi/wp-content/uploads/2026/02/Gerontologinen-sosiaalityo-Etela-Suomen-yhteistyoalueella-yhteenveto-selvityksesta-2025.pdf>

Sosiaalialan osaamiskeskus Socca. 2025 <https://socca.fi/julkaisut/iakkaan-erityisen-tuen-tarpeen-tunnistamisen-ja-reflektion-tyokaluu>

Tiilikainen E & Ristolainen H. 2025. Vanhuusiän syrjäytyminen kotihoidossa – yleisyys, merkitykset ja interventio. Itä-Suomen yliopisto.

Kuussaari K, Heiskanen M, Grundström J & Warpenius K (toim.). Päihde- ja riippuvuuspalvelujen tila. Näkökulmia muuttuvaan järjestelmään. THL 2026. <https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/bdcd271c-15f7-4a6d-8a4a-d73df3e31057/content>

Vanhusasiavaltuutetun vuosikertomus 2025. Oikeus turvalliseen vanhuuteen. [https://vanhusasia.fi/documents/97611701/262719814/Vanhusasiavaltuutetun%20vuosikertomus%202025%20\(pdf\).pdf/9c1349e8-9a63-900b-7a9c-5af8a34a93df?version=1.1&t=1779789008255](https://vanhusasia.fi/documents/97611701/262719814/Vanhusasiavaltuutetun%20vuosikertomus%202025%20(pdf).pdf/9c1349e8-9a63-900b-7a9c-5af8a34a93df?version=1.1&t=1779789008255)

Virokannas E. ym. 2026. IKÄPÄ –Päihteiden käyttö ja palvelutarpeet vanhuudessa STM 22.5.2026 <https://stm.fi/documents/1271139/262412201/IKAPAHanke%20STM%20toukokuu26.pdf/3a712bd8-2726-6d2e-7bc7-8788e59ea15a?t=1779430583265>

Virkola Elisa
Vanhusasiavaltuutettu